

เมื่อส้มแก้ว หยั่งรากลึกสู่หัวใจ

โครงการส้มแก้วต้อง STRONG

ส้มแก้ว ผลไม้ขึ้นชื่อของตำบลบางสะแก อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ที่นิยมใช้ในเทศกาลตรุษจีน แต่ปัจจุบันการปลูกส้มแก้วลดน้อยลงมาก เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่หันไปปลูกผลไม้ชนิดอื่นที่ปลูกง่าย และให้ผลผลิตมากกว่า ประกอบกับชาวสวนรุ่นใหม่ส่วนใหญ่ไม่มีความรู้เรื่องการขยายพันธุ์ และเชื่อว่าส้มแก้วดูแลรักษายาก ใช้เวลาปลูกนาน มีค่าใช้จ่ายสูง ไม่คุ้มต่อการลงทุน เพราะให้ผลผลิตปีละครั้ง โดยคาดว่าในอนาคตหากคนรุ่นใหม่ไม่หันมาสนใจ ส้มแก้วอาจจะหมดไปจากชุมชน น้องๆ ทีมส้มแก้วต้อง **STRONG** จึงรวมกลุ่มกันทำ **โครงการส้มแก้วต้อง STRONG** โดยมีเป้าหมายเพื่อสืบค้นความรู้และปรับทัศนคติเรื่องส้มแก้วเพื่อนุรักษ์พันธุ์ ส้มแก้วให้อยู่คู่กับตำบลบางสะแกต่อไป

พูดคุยกับชาวบ้านในพื้นที่
ในรูปแบบเวทีประชุมเพื่อให้ได้
ข้อมูลของส้มแก้วในมิติต่างๆ

1

ลงพื้นที่สวนส้มแก้วในชุมชน
เพื่อดูกระบวนการทำงานจริง
ของชาวสวนที่ประสบความสำเร็จ

2

คุณค่าที่เกิดขึ้น

ต่อเยาวชน

มีความอดทน กล้าแสดงออก มีความรับผิดชอบ แต่ที่ดีที่สุด คือ ทำให้เด็ก ๆ รู้จักชุมชนตนเอง และรู้จักคนในชุมชนมากขึ้น เมื่อก่อนเดินผ่านกัน ก็ไม่รู้จักเดี๋ยวนี้รู้จักยกมือไหว้ผู้ใหญ่คนนั้นคนนี้ จนคนในชุมชนชื่นชม และความรู้ ที่ได้จากโครงการ สามารถเชื่อมโยงสู่การเรียนรู้ได้

ต่อชุมชน

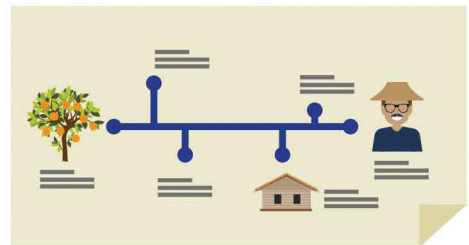
คนในชุมชนรู้สึกดีที่คนรุ่นใหม่สนใจอาชีพเกษตร และ เกิดความภาคภูมิใจในอาชีพชาวสวนส้มแก้วของตน จนคาดหวังได้ว่าอนาคตส้มแก้วคงไม่เลือนหายไป จากบางสะแกอย่างแน่นอน แต่ที่ดียิ่งกว่าคือเกิด กลุ่มคนรุ่นใหม่ที่จะเข้ามาสานต่องานพัฒนาชุมชนต่อไป

4

คืนข้อมูลสู่ชุมชน กระตุ้นให้ชาวสวน เห็นคุณค่าของส้มแก้ว

3

นำข้อมูลที่ได้จากเวทีประชุม และการลงพื้นที่จริงมาเขียนเป็น โทมไลน์

ระหว่างทำโครงการถูกเพื่อนๆ กักตวง
มาโดยตลอดว่า น่าจะทุ่มเทให้กับการเรียน
แต่เธอก็คิดว่านี่ก็คือการเรียนอย่างหนึ่ง
ความรู้ในหนังสือ ถ้าเราอ่านเราก็ได้ความรู้
แต่ความรู้นอกหนังสือ ถ้าเราไม่เอาตัวไป
เรียนรู้ เราจะไม่รู้ แม้ต้องมาเตรียมบ้าง
แต่เธอก็มั่นใจว่าต้องสอบเข้ามหาวิทยาลัย
ให้ได้ เพราะหลังจากจบการเข้าร่วม
กิจกรรมโครงการ เธอจะรับผิดชอบตัวเอง
ด้วยการอ่านหนังสือหรือทำการบ้าน
ที่ค้างไว้ให้เสร็จ

หลังผ่านโครงการพัฒนาเยาวชนในชุมชนท้องถิ่น
(4 ภาค) ระยะที่ 2 : หลักสูตรนักถักทอชุมชน เพื่อพัฒนา
เด็ก เยาวชน และครอบครัว ที่สถาบันส่งเสริมการเรียนรู้
เพื่อชุมชนเป็นสุข (สสส.) ร่วมมือกับมูลนิธิสยามกัมมาจล
ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน) ฝึกฝนกระบวนการ
ทำงานให้กับเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลมาแล้ว
ทำให้พี่หญิง-รัตนภรณ์ บุณินิติ รู้ดีว่า เส้นทางการทำงาน
โครงการนั้น “ยาก” เมื่อต้องมาต่อขยายผล
การทำงานในบทบาทพี่เลี้ยงโครงการของเยาวชนในพื้นที่
พี่หญิงจึงสารภาพตรงๆ ว่า ตอนแรกไม่อยากทำ เพราะ
กว่าจะผ่านโครงการนักถักทอชุมชนมาได้นั้นก็สาหัส
ทั้งย้ายมาใหม่ มีงานในหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบ และต้อง
เข้ารับการอบรมอย่างต่อเนื่อง

“เข้ามาทำโครงการฯ เพราะโดนบังคับจากพี่เนต-
ชิษณุวัฒน์ มณีศรีขำ ผู้บริหารโครงการพลังเด็กและ
เยาวชนเพื่อการเรียนรู้ภูมิสังคมภาคตะวันตก พี่เขา

บอกว่าจบหลักสูตรนักถักทอชุมชนแล้ว ต้องมาทำโครงการต่อ ตอนแรกก็ไม่อยากทำ เพราะกว่าจะผ่านหลักสูตรนั้นมาได้ลำบากมาก ไหนจะงานในหน้าที่ แล้วยังต้องไปอบรมอีก รู้สึกฝืนตัวเองมาก คุยกับเพื่อนในตำบลอื่นว่าจะทำยังไงดี ทุกคนบอกตรงกันว่า ไม่อยากทำแล้ว เพราะรู้ว่าทำงานกับเพื่อนศกฐะเบียบต้องเป๊ะจริง ๆ แต่ด้วยความรับผิดชอบที่เราได้ไปอบรมมาแล้ว ต้องเอาความรู้มาใช้ทำจริง เลยต้องทำ”

เพราะเริ่มต้นทำงานด้วยความรู้สึกที่ว่า “ยาก” การทำงานจึงยากตั้งแต่การแสวงหาเยาวชนเข้าร่วมทีม ด้วยเป็นคนต่างพื้นที่และย้ายมาใหม่ จึงไม่ค่อยรู้จักใคร ต้องอาศัยได้ถามจากกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการ อบต. ให้แนะนำเด็กและเยาวชนที่สนใจทำโครงการ **กิ๊ก-นพพล กอสนาม** คือแกนนำคนแรกที่ถูกเสนอชื่อ เพราะบทบาทการเป็นลูกชายสืบเชื้อสายประจำตำบลที่คอยช่วยเหลือพ่อในงานฌาปนกิจศพคนในชุมชนมาแล้วไม่ต่ำกว่า 100 ราย ขึ้นชื่อว่าเป็นเยาวชนที่มีจิตอาสา เมื่อถูกชวนให้ทำโครงการโดยรองนายก อบต.พาไปร่วมงานมหกรรมเยาวชนพลเมืองภาคตะวันตกในปีที่ผ่านมา หลังกลับจากงานกิ๊กจึงเป็นตัวยืนตัวตั้งตัวตีรวบรวมเพื่อน ๆ ในชุมชนทำโครงการ

กิ๊ก บอกว่า ไปเห็นแล้วก็อยากทำ คิดว่ามันน่าจะสนุก ไม่น่าจะเครียดมาก และยังใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์กับชุมชน จึงรวบรวมเพื่อน ๆ ในชุมชนจัดประชุมหาประเด็นทำงานพอดีแม่ของ**อ้อม-ปภาวดี บุญมาก** ซึ่งเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านในขณะนั้นมาพบ จึงกลับไปถามอ้อมว่าสนใจร่วมทำโครงการหรือไม่ เพราะที่ผ่านมาแม่พาอ้อมเข้ามาช่วยงานในโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นเรื่องลำประโดงอยู่แล้ว **เพราะมีแม่เป็นต้นแบบทำให้อ้อมได้ซึมซับการทำงานเพื่อส่วนรวม** เมื่อโอกาสเปิดเธอจึงไม่ลังเลที่จะเข้ามาร่วมทีม ทั้งยังชวน**จอย-บุษยากร รุ่งอุทัย** เพื่อนรุ่นน้องเข้าร่วมโครงการด้วย

“ส้มแก้วเป็นสมาชิกหนึ่ง รสชาติคล้ายส้มเขียวหวาน แต่หวานฉ่ำและลูกโตกว่า เมื่อผลสุกจะมีสีทองสวยงาม ถือว่าเป็นผลไม้มงคลที่คนในพื้นที่ใช้ประกอบพิธีไหว้เจ้า ด้วยคุณสมบัติแสนพิเศษเช่นนี้ทำให้ทุกคนในทีมเห็นตรงกันว่า น่าจะกำการศึกษาเรื่องส้มแก้ว โดยมีเป้าหมายเพื่อหาความรู้และปรับทัศนคติเรื่องส้มแก้วเพื่ออนุรักษ์พันธุ์ส้มแก้วให้อยู่คู่กับตำบลบางสะแกต่อไป”

ส้มแก้ว...พืชเฉพาะถิ่นของบางสะแก

ทีมงานได้พิจารณาถึงของดีในตำบลบางสะแก อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงครามพบว่า มีทั้งกล้วยน้ำว้าหลายสายพันธุ์ ส้มโอพันธุ์ขาวใหญ่ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของจังหวัด ข้าวเกรียบปลาทู ขนมไทยพื้นถิ่น ลิ้นจี่ และส้มแก้ว ความหลากหลายของวิถีชีวิตคนแม่กลอง ชวนให้รักที่เสียดย่นอง แต่เมื่อคัดกรองร่วมกันจึงได้รู้ว่า **ส้มแก้วมีความโดดเด่นคือเป็นพืชที่มีเฉพาะพื้นที่ตำบลบางสะแกเท่านั้น**

“เหตุผลที่ไม่เลือกส้มโอซึ่งอยู่ในคำขวัญของจังหวัด เพราะส้มโอขาวใหญ่สามารถปลูกได้ทุกที่ในแม่ฮ่องสอน แต่ส้มแก้วปลูกมากเฉพาะในตำบลบางสะแกเท่านั้น เมื่อก่อนนิยมปลูกแซมในสวน แต่เพราะเป็นพืชที่ดูแลยาก ออกผลปีละครั้ง เมื่อต้นไหนตายจึงไม่มีการปลูกเพิ่ม ส้มแก้วจึงเหลือน้อยลงทุกที” อ้อม เล่าถึงเกณฑ์การตัดสินใจของทีม

ส้มแก้ว เป็นส้มชนิดหนึ่ง รสชาติคล้ายส้มเขียวหวาน แต่หวานฉ่ำและลูกโตกว่า เมื่อผลสุกจะมีสีทองสวยงาม ถือว่าเป็นผลไม้มงคลที่คนในพื้นที่ใช้ประกอบพิธีไหว้เจ้า ด้วยคุณสมบัติพิเศษเช่นนี้ทำให้ทุกคนในทีมเห็นตรงกันว่า น่าจะทำการศึกษารื่องส้มแก้ว โดยมีเป้าหมายเพื่อหาความรู้และปรับทัศนคติเรื่องส้มแก้วเพื่ออนุรักษ์พันธุ์ส้มแก้วให้อยู่คู่กับตำบลบางสะแกต่อไป

ทีมงานประชุมวางแผนการทำงาน โดยแบ่งหน้าที่กันทำงานตามความถนัด มีก๊กเป็น หัวหน้าโครงการ อ้อมเป็นคนจัดบันทึก น้อง ๆ ในทีมช่วยกันประสานงาน ทีมงานกำหนดกรอบเนื้อหาที่ต้องการศึกษา ประกอบด้วย ประวัติความเป็นมาของส้มแก้ว การปลูก การดูแล การเก็บเกี่ยวส้มแก้ว ตลอดจนทัศนคติของผู้คนในตำบลที่มีต่อส้มแก้ว เพื่อหาทางปรับทัศนคติชาวบ้านให้ช่วยกันรักษาและอนุรักษ์พันธุ์ส้มแก้วต่อไป

ปัทมุดเรียนรู “ส้มแก้ว”

ช่วงเริ่มต้นของการทำงาน ทั้งหมดพากันไปเรียนรู้เรื่องส้มแก้วที่บ้านของก๊ากที่ปลูกส้มแก้วแซมอยู่ในสวน พบข้อมูลที่น่าสนใจคือ ถ้าปีไหนส้มแก้วให้ผลดี ปีถัดไปต้นจะโทรมและออกผลน้อยลง แต่การจะรู้จริงได้ต้องสอบถามข้อมูลจากชาวสวนโดยตรง ดังนั้นเมื่อมีการประชุมชาวบ้านที่ อบต.บางสะแก ทีมงานใช้โอกาสนี้สอบถามข้อมูลจากชาวบ้านที่มาร่วมประชุม ที่มีทั้งคนที่ปลูกและคนที่เลิกปลูกส้มแก้วแล้ว แต่เพราะเป็นเวทีประชุมของ อบต. ทีมงานแค่เข้าไปเก็บข้อมูลเสริมเท่านั้น ข้อมูลที่ได้จึงไม่ครบถ้วน จึงแก้ไขด้วยการเชิญชาวบ้านที่ยังคงปลูกส้มแก้วมาประชุมเป็นการเฉพาะ

อ้อม บอกว่า การพูดคุยครั้งแรกเหมือนเรายังทำงานไม่ค่อยเป็น แต่มีข้อดีคือทำให้ชาวบ้านรู้ว่ามีคนสนใจเรื่องส้มแก้วอยู่ และยังทำให้ทีมงานเข้าใจเหตุผลที่คนเลิกปลูกส้มแก้วว่า มาจากวิธีการดูแลที่ยุ่งยาก ต้องปลูกในที่ร่ม และต้องห่อผลด้วยใบตองเพื่อให้ได้ผลสีทองสวยงาม ทั้งยังต้องระมัดระวังแมลงศัตรูพืช ใช้เวลาในการประคบประหงมดูแลมากเป็นพิเศษ ขณะที่เก็บผลผลิตได้ปีละ 1 ครั้งเท่านั้น ชาวบ้านจึงหันไปปลูกพืชชนิดอื่นทดแทน ส่วนกลุ่มชาวสวนที่ยังคงปลูกส้มแก้วบอกว่า แม้ขั้นตอนการดูแลจะมาก แต่ก็คุ้มกับผลตอบแทนที่ได้รับ เพราะส้มแก้วราคาดี

แต่ก่อนที่จะประชุมกับชาวบ้านที่ปลูกส้มแก้วเป็นการเฉพาะ ทีมงานได้ช่วยกันทำหมุดหมายสวนที่มีส้มแก้วลงในแผนที่ มีเจมส์-อาทิตย์ ตาลประเสริฐ ที่รู้จักเส้นทางในตำบลดี นำข้อมูลจากการพูดคุยกับชาวบ้านมาวาดลงในแผนที่ โดยมีก๊ากคอยชี้จุดเพิ่มเติมในส่วนที่รู้ว่าสวนไหนมีส้มแก้ว เพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการวางแผนลงพื้นที่ในระยะต่อไป

“เมื่อต้องจัดประชุมกับชาวบ้านซึ่งเป็นผู้ใหญ่ทั้งๆ ที่ไม่เคยมีประสบการณ์มาก่อน ทุกคนช่วยกันคนละไม้ละมือ เริ่มตั้งแต่เตรียมคำถาม เพราะกลัวว่าหากสัมภาษณ์จะได้ข้อมูลไม่ครบ การจัดประชุมผ่านไปด้วยดี ชาวบ้านยินดีให้ความร่วมมือเต็มที่ ทั้งความเป็นมาของส้มแก้ว การปลูก การดูแล การเก็บเกี่ยว ตลอดจนปัจจัยเอื้อที่ทำให้บางสะแกเป็นพื้นที่เดียวในจังหวัดที่สามารถปลูกส้มแก้วได้ถูกคลื่นคลายให้หายสงสัย”

ข้อมูลจากการพูดคุยกับชาวบ้านครั้งแรก ประกอบข้อมูลแผนที่ตำบลบางสะแกที่แสดงจุดที่มีสวนส้มแก้ว ทำให้ทีมงานรู้ว่า ตำบลบางสะแกเหลือสวนที่ปลูกส้มแก้วเป็นพืชหลักเพียง 7 แห่ง ทั้งๆ ที่สภาพพื้นที่เหมาะสมกับการปลูกส้มแก้วเป็นอย่างมาก

รวมพลังสืบค้นข้อมูล “ส้มแก้ว”

เมื่อต้องจัดประชุมกับชาวบ้านซึ่งเป็นผู้ใหญ่ทั้งๆ ที่ไม่เคยมีประสบการณ์มาก่อน ทุกคนช่วยกันคนละไม้ละมือ เริ่มตั้งแต่จัดเตรียมคำถาม เพราะกลัวว่าหากสัมภาษณ์จะได้ข้อมูลไม่ครบ การจัดประชุมผ่านไปด้วยดี ชาวบ้านยินดีให้ความร่วมมือเต็มที่ ทั้งความเป็นมาของส้มแก้ว การปลูก การดูแล การเก็บเกี่ยว

ตลอดจนปัจจัยเอื้อที่ทำให้บางสะแกเป็นพื้นที่เดียวในจังหวัดที่สามารถปลูกส้มแก้วได้ถูกคลื่นคลายให้หายสงสัย

“ชาวบ้านให้ข้อมูลตรงกันว่า เมื่อก่อนเคยให้ชาวบ้านที่อื่นนำส้มแก้วไปปลูกเหมือนกัน แต่ก็ไม่ขึ้น เป็นเพราะพื้นที่บ้านบางสะแกมีรูปร่างเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีน้ำล้อมรอบคล้ายๆ เกาะ ดินบริเวณนี้จึงมีน้ำท่วมขังอยู่ตลอดเวลา จึงมีการพัดพาแร่ธาตุเข้ามา ทำให้ดินอุดมสมบูรณ์มากกว่าที่อื่น ส้มแก้วจึงเจริญเติบโตได้” อ้อมถ่ายทอดความรู้ที่ได้รับฟังจากชาวบ้าน

ประสบการณ์จัดเวทีประชุมครั้งแรกผ่านไปด้วยดี ทำให้ทีมงานได้เรียนรู้วิธีการจัดการกับบรรยากาศการสนทนาในวงประชุม ที่บางครั้งต่างคนต่างพูด บางคนพูดนอกประเด็น ด้วยความอ่อนอาวุโสกว่า ทีมงานจะ

“หลังกิจกรรมจบ 3 เป็นช่วงใกล้สอบ ทุกคนจึงหันหน้าไปมุ่งมั่นกับการเรียน พอสอบเสร็จปิดเทอม ก็มางานก็แยกย้ายกันไปคนละทิศละทาง บ้างเรียนพิเศษ บ้างไปกรุงเทพฯ ไม่สามารถนัดหมายกันมาทำงานได้...กึ่งเหนื่อย กึ่งล้า ไหนจะรวมคน รวมงาน อยากเลิกทำ ทุกคนในกลุ่มก็อยากเลิก เพราะเหนื่อยจริงๆ อะไรไม่เคยทำก็ต้องทำ ไม่เคยพูดต่อหน้าคนอื่นก็ต้องมาพูด ไม่เคยลงชุมชนก็ต้องไป...พี่อ้อมบอกว่าอดทนอีกนิด เดี๋ยวนับ 5 ก็เสร็จแล้ว”

โอรอนยอมรับฟังตามน้ำไปก่อนโดยไม่โต้ตอบ แล้วค่อยๆ หาจังหวะพากลับเข้าประเด็นที่ต้องการ

เมื่อได้ข้อมูล ทีมงานเลือกลงพื้นที่สวนของผู้ใหญ่ **เสงี่ยม ทรงศิริ** ซึ่งเป็นสวนส้มแก้วครบวงจรที่มีทั้งการจำหน่ายพันธุ์และผลส้มแก้ว โดยศึกษาตั้งแต่การเพาะพันธุ์ การปลูก การเก็บเกี่ยว และเทคนิคในการดูแลส้มแก้ว

“เขาทำให้เราดูทุกอย่าง และยังให้เราได้ทดลองขยายพันธุ์ส้มแก้วด้วย ส่วนข้อมูลเกี่ยวกับการดูแลก็มีเทคนิคเล็กๆ น้อยๆ เช่น การเอาเกลือโรยรอบต้นเพื่อปรับสภาพดิน การรดน้ำ การใช้ปุ๋ยชีวภาพ การขยายพันธุ์ได้ข้อมูลเกินกว่าที่ตั้งใจไว้มาก” อ้อม เล่าข้อมูลความรู้ที่ได้รับ

ฮึดสู้ด้วยแรงใจของชาวบ้าน

ข้อมูลจากการสอบถามชาวบ้านในเวทีประชุม และข้อมูลจากการลงศึกษาพื้นที่จริงถูกเรียบเรียงเป็นไทม์ไลน์บอกเล่าเรื่องราวของส้มแก้วที่ถูกนำมาปลูกในเมืองไทย ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 2 เพื่อใช้จัดเวทีคืนข้อมูลสู่ชุมชน ด้วยหวังว่า การเปิดเผยข้อมูลที่ได้มาจะกระตุ้นให้ชาวบ้านเห็นคุณค่าของส้มแก้ว และหันกลับมาปลูกมากขึ้น

ความรู้ที่ได้รับไม่ได้นอนนิ่งอยู่ในกระดาษ กิกซึ่งที่บ้านมีส้มแก้วปลูกแซมพืชชนิดอื่น ได้นำเทคนิคการดูแลต้นส้มแก้วที่ได้เรียนรู้กลับมาดูแลสวนของตนเอง เช่น เพิ่มการรดน้ำจาก 2-3 วันรดครั้ง เป็นรดน้ำวันเว้นวัน และโรยเกลือใต้ต้น เช่นเดียวกับอ้อมที่นำสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปเล่าให้แม่ฟัง จนแม่สนใจหาพันธุ์ส้มแก้วมาปลูกไว้ในสวนบ้าง

ภายใต้การทำงานที่ดูเหมือนราบรื่น คือการพุ่มพักกำลังใจจากพี่เลี้ยง เพราะในช่วงเริ่มโครงการ ภาระในการเรียนไม่ได้มากจึงยังพอมีเวลาว่าง แต่เมื่อเรียนสูงขึ้น ภาระการเรียนเริ่มแย่งชิงเวลาว่างในชีวิตไปเกือบหมดสิ้น อ้อมขึ้นชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ต้องเตรียมตัวสอบเรียนต่อ ส่วนกิกขึ้นชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 เรียนยากขึ้น การบ้านเยอะขึ้น กระทั่งจอยที่เพิ่งเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ก็อยู่ในสถานการณ์เดียวกัน ประจวบกับการทำกิจกรรมในโครงการเริ่มเข้มข้นมากขึ้น เพราะช่วงหลังกิจกรรม

นับ 3 รู้สิทธิ รู้หน้าที่ คนต้นเรื่องทำดีเพื่อสังคม ทีมงานเริ่มลงพื้นที่เก็บข้อมูล แต่เพราะเป็นช่วงใกล้สอบ ทุกคนจึงหันหน้าไปมุ่งมั่นกับการเรียน พอสอบเสร็จ ปิดเทอมทีมงานก็แยกย้ายกันไปคนละทิศละทาง บ้างก็เรียนพิเศษ บ้างไปกรุงเทพฯ ไม่สามารถนัดหมายกันมา ทำงานได้ เมื่อพี่อ้วน-คำรณ นิ่มอนงค์ พี่เลี้ยงโครงการ พลังเด็กและเยาวชนฯ ไทรศัพทมาสอบถามความคืบหน้า ภาวะความเครียดจึงจู่โจม

“ตอนพี่อ้วนถามรู้สึกผิดมากที่งานไม่คืบหน้า ทั้งเหนื่อย ทั้งล้า ไหนจะรวมคน รวมงาน อยากเลิกทำ ทุกคนในกลุ่มก็อยากเลิก เพราะเหนื่อยจริง ๆ อะไรไม่เคยทำก็ต้องทำ ไม่เคยพูดต่อหน้าคนอื่นก็ต้องมาพูด ไม่เคยลงชุมชนก็ต้องไป มีช่วงหนึ่งที่หนูไม่ได้มา น้องเขาต้องทำกันเอง เขาเหนื่อยกันมาก พี่หญิงก็รู้ เพราะเห็นอาการ แต่หนูไม่ได้บอกพี่เพราะกลัวเขาเครียดไปด้วย” อ้อมเล่าถึงบรรยากาศในทีม

“ท้อ จะเลิกทำเหมือนกัน บอกพี่อ้อมว่า ไม่ไหวแล้ว ไม่อยากทำ เหนื่อย บางทีนัดทีมก็มาไม่ครบ หรือบางครั้งก็ไม่มา พี่อ้อมพยายามปลุกกำลังใจ บอกว่าอดทนอีกนิดเดี๋ยวนับ 5 ก็เสร็จแล้ว” กิกเล่าเสริม

เมื่อจับอาการท้อถอยของน้อง ๆ ได้ พี่อ้วนจึงเข้ามาเสริมสร้างกำลังใจ ชีชวนให้เห็นความร่วมมือของชาวบ้าน ที่เต็มใจให้ความร่วมมือ ทั้ง ๆ ที่ชาวบ้านมีภาระต้องทำงานหาเลี้ยงชีพ แต่ยังเสียสละเวลามาให้ข้อมูลแก่ทีมงาน ทำให้ทีมงานฮึดสู้ขึ้นอีกครั้ง และคิดได้ว่า ทำกิจกรรมผ่านมากกว่าครึ่งทางแล้ว ทนทำกันอีกนิดก็จะบรรลุเป้าหมายที่ตั้งใจไว้ กระบวนการฟื้นฟูกำลังใจในทีม จึงถูกเสริมด้วยกิจกรรมการกินการเล่น เพื่อไม่ให้ดำดิ่งสู่ความเครียดกันอีก

หลังอดทนเพียรพยายามทำโครงการ ในที่สุดก็ถึงเวทีนับ 5 Citizen's Network ครั้งนี้ทีมงานต้องเล่าความก้าวหน้าการทำโครงการให้เพื่อน ๆ กลุ่มอื่นรับรู้ ทีมงานเลือกใช้ละครเป็นสื่อนำเสนอเรื่องราวการทำโครงการ

“ความกล้าเป็นทักษะที่ถูกพัฒนาขึ้นโดยทัวหน้า จากสิ่งที่ไม่เคยทำได้ทำ จากที่ไม่เคยพูดก็ได้พูด ปฏิสัมพันธ์ที่มีกับชาวบ้านระหว่างการทำโครงการยังสร้างสัมพันธ์ภาพต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน... ทำให้รู้จักพื้นที่ของตนเองมากขึ้น รู้จักคนในชุมชนมากขึ้น”

อ้อม บอกเหตุผลที่เลือกการแสดงละคร เพราะคิดว่าน่าจะเล่าเรื่องได้ดีที่สุด แม้ทีมงานจะไม่ได้มีพื้นฐานเรื่องการแสดงมาก่อน ทุกคนต่างช่วยกันเขียนบทจนเสร็จ ส่วนการซ้อมเนื่องจากทีมงานติดภารกิจ มีเวลาซ้อมก่อนแสดงจริงคืนเดียว แต่ทุกคนก็เล่นกันเต็มที่ “ไม่แปลกก็ปึง” ไม่กลัวอะไรแล้ว เราмаเพื่อบอกทุกคนว่า เราเป็นส้มแก้วต้อง STRONG ก็ซึ่งป่วยเพราะอาหารเป็นพิษ จนต้องเข้าโรงพยาบาล ต้องอ้อนวอนขออนุญาตแม่เพื่อจะไปร่วมกิจกรรมด้วยเพราะรู้ว่า หากทีมขาดคนใดคนหนึ่งไป งานที่เตรียมไว้อาจจะล่มได้

การแสดงละครสำเร็จสมใจ กลายเป็นกำลังใจกลับคืนสู่ทีมงาน ซึ่งต่างบอกว่า ที่แสดงได้อย่างสมบทบาท เพราะเรื่องที่แสดงคือการเล่าความรู้ที่ทีมงานได้รับการลงมือทำด้วยตนเอง ทุกคำพูดในเรื่องราวที่แสดงจึงมาจากความจำที่ประทับไว้ในหัวใจ

เมื่อส้มแก้วยังรักลึกลงกลางหัวใจ

จากพืชพันธุ์ที่ไม่เคยรู้จักอย่างลึกซึ้งในวันวาน วันนี้ความรู้เกี่ยวกับส้มแก้วฝังอยู่ในเนื้อในตัวของทีมงาน ความรู้เรื่องราวของท้องถิ่นยังเป็นประโยชน์ต่อการเรียน จอยบอกว่า ครูให้ทำรายงานว่า ของดีในตำบลมีอะไรบ้าง ก็สามารถนำเรื่องราวของส้มแก้วมาทำรายงานได้อย่างสบาย

ความกล้าเป็นทักษะที่ถูกพัฒนาขึ้นโดยทัวหน้า จากสิ่งที่ไม่เคยทำได้ทำ จากที่ไม่เคยพูดก็ได้พูด ปฏิสัมพันธ์ที่มีกับชาวบ้านระหว่างการทำโครงการยังสร้างสัมพันธ์ภาพต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน แม้จะเป็นที่รู้จักของคนเกือบทั้งตำบล แต่ในมุมมองของกิ๊ก บอกว่า โครงการนี้ทำให้เขารู้จักพื้นที่ของตนเองมากขึ้น รู้จักคนในชุมชนมากขึ้น

ส่วนอ้อมในฐานะพี่ใหญ่บอกว่า สิ่งที่ได้เรียนรู้ทำให้เธอหันกลับไปช่วยครอบครัวมากขึ้น เทคนิคและความรู้เรื่องการทำสวนที่ได้รับมาถูกนำไปเล่าให้พ่อแม่ฟัง

“เมื่อก่อนตอนแม่ชวนไปสวนก็ไปบ้าง ไม่ไปบ้าง เพราะมันทั้งเหนื่อยทั้งร้อน แต่พอได้ทำโครงการนี้ มีความรู้เรื่องส้มแก้วก็กลับไปช่วยแม่ทำสวนมากขึ้น คิดว่าได้ความรู้มาก็น่าจะเอาไปปรับปรุงสวนของเรา ตอนนี้แม้จะ

**เหนื่อยร้อนแค่ไหน ก็อยากไปช่วยแม่ เพราะมันเป็น
สวนของเรา** อ้อม เล่าถึงความเปลี่ยนแปลงของตนเอง
พร้อมกับเสริมว่า ระหว่างทำโครงการเธอถูกเพื่อนๆ ร่วม
ชั้นเรียนชักชวนโดยตลอดว่าน่าจะทุ่มเทให้การเรียน
แต่เธอคิดว่า นี่ก็คือการเรียนรู้หนึ่ง ความรู้ในหนังสือ
ถ้าเราอ่านเราก็ได้ความรู้ แต่ความรู้นอกตำราเรียน
ถ้าไม่เอาตัวไปเรียนรู้ เราจะไม่รู้ แม้ต้องขาดเรียนบ้าง
แต่เธอก็มั่นใจว่าต้องสอบเข้ามหาวิทยาลัยให้ได้
เพราะหลังกลับจากการเข้าร่วมกิจกรรมโครงการ
เธอจะรับผิดชอบตัวเองด้วยการอ่านหนังสือเรียน
หรือทำการบ้านที่ค้างไว้ให้เสร็จ

ยาก..แต่ไม่ยอมแพ้

ในมุมมองของพี่เลี้ยงที่แม้จะเริ่มทำงานอย่าง
ฝืนใจ แต่พี่หญิงก็ยอมรับว่าได้เรียนรู้ไปทีละขั้นพร้อมกับ
กับกระบวนการหนุนเสริมของพี่เลี้ยงโครงการพลังเด็ก
และเยาวชนฯ แม้การทำงานจะคงยากในความรู้สึก แต่
รู้สึกอุ่นใจที่เมื่อมีปัญหาอะไรก็สามารถที่จะโทรศัพท์ไป

ปรึกษากับทีมงานได้ตลอด ผู้นำในพื้นที่ก็คอยช่วยเหลือ
ทำความเข้าใจกับผู้ปกครองของเยาวชนที่มาทำกิจกรรม

การทำงานกับเยาวชนที่อยู่คนละทิศละทาง ต้องใช้
พลังในการรวมตัวเป็นอย่างมาก กว่าที่ทีมงานจะลงตัวที่
5 คนนี้พี่หญิงบอกว่า ต้องเปลี่ยนสมาชิกมาแล้ว 3 คน
ในฐานะพี่เลี้ยงจึงต้องเป็นตัวกลางในการประสานทีมใน
ช่วงแรก โดยสร้างกติกาในการทำงานร่วมกัน ทั้งข้อ
ตกลงเรื่องเวลา และการยอมรับฟังความคิดเห็นของ
กันและกัน พี่หญิงเล่าว่า ระหว่างวิกฤตการณ์ทางความ
รู้สึกของทีมงานที่บอกว่า ท้อ ไม่ไหวแล้วนั้น โดยบทบาท
พี่เลี้ยงต้องคอยประคับประคองใจของทีมงานให้ยึดมั่น
กับงาน ทั้งๆ ที่ความรู้สึกภายในใจของเธอก็เริ่มลั่นคลอน
เหมือนกัน

“ตอนที่เด็ก ๆ มาบอกว่าไม่ไหวแล้ว แต่ไม่กล้ายกเลิก
โครงการเพราะกลัวจะเสียชื่อเสียงซะแก่ แม้เราจะไม่ได้
เป็นคนที่นี่ แต่เราทำงานที่นี่ มันก็เหมือนบ้านของเรา
เราไม่อยากให้คนข้างนอกหรือคนอื่นมาว่าเรา ตอนไป
ร่วมกิจกรรมนับ 2 เราไปกับน้องเจมส์ 2 คน มีเด็กกลุ่ม
อื่นเห็นเจมส์เขาก็ว่าเหมือนเด็กขี้อายเลย ความรู้สึกของเรา

“เป็นพี่เลี้ยงจะต้องใจแข็ง อดทน อดกลั้น ให้อะเวลากับการคิด การทำของเล็กๆ การแนะนำทีมงานอย่างไรที่ไม่ใช่การบอกทั้งหมด แต่ต้องตั้งคำถามให้คิด ปลอ่ยให้ทำ มีปัญหาแล้วจึงมาช่วยกันแก้”

ตอนนั้นคือไม่พอใจมาก เลยพูดกับเด็กกลุ่มนั้นว่า อย่ามองคนที่ภายนอก รู้ได้อย่างไรว่าเขาเป็นแบบนี้ จากนั้นก็พูดกับเจมส์ต่อว่า เราต้องพิสูจน์ให้เขาเห็นว่าเราไม่ได้เป็นอย่างนั้น ตั้งแต่นั้นมาจึงรู้สึกว่า เรายอมแพ้ไม่ได้”

เมื่อยอมที่จะอดทน เรียนรู้กับการทำโครงการ จึงได้สัมผัสกับผลลัพธ์ที่น่าชื่นใจ พี่หญิงบอกว่า เห็นถึงพัฒนาการของน้องๆ ทีมงานเยอะมาก

“ที่เห็นชัดเจนที่สุดคือ ทุกคนมีความอดทน มีความกล้า มีความรับผิดชอบ แต่ที่ดีที่สุดคือ ทำให้เด็กๆ รู้จักชุมชนตนเอง รู้จักคนในชุมชนตนเองมากขึ้น เมื่อก่อนเดินผ่านกันเขาไม่รู้จัก เดียวนี้รู้จักกันยกมือไหว้ผู้ใหญ่คนนั้นคนนี้ คนในชุมชนชื่นชมเด็กกลุ่มนี้กันมาก” พี่หญิงสะท้อน

ไม่เพียงแต่เด็กเท่านั้นที่เปลี่ยน ในฐานะพี่เลี้ยงพี่หญิงเองก็ได้เรียนรู้เช่นกัน โดยเฉพาะเรื่องการประสานงาน กับทีมงานโครงการพลังเด็กและเยาวชน การเตรียมตัว และการวางแผนในการทำงาน

“ทำให้เรารู้ว่า การทำงานไม่ว่างานอะไร ต้องเริ่มตั้งแต่การคิดวางแผนก่อน ไม่เช่นนั้น จะทำไม่ได้ เมื่อก่อนเราก็มัวไปกับน้องเหมือนกัน แต่พอตอนหลังเริ่มมีการจัดระบบระเบียบ การทำงานได้ดีขึ้น”

อีกบทเรียนหนึ่งที่พี่หญิงได้เรียนรู้คือ การเป็นพี่เลี้ยงจะต้องใจแข็ง อดทน อดกลั้น ใ้เวลากับการคิด การทำของเด็กๆ ให้ได้ การแนะนำทีมงานอย่างไรที่ไม่ใช่การบอก ทั้งหมด แต่ต้องตั้งคำถามให้คิด ปลอ่ยให้ทำ มีปัญหาแล้วจึงมาช่วยกันแก้

“เวลาเกิดปัญหาเราจะไม่คิดให้น้อง จะปลอ่ยให้น้องคิดหัวแทบแตก จนไม่ไหวจึงจะช่วย ที่ต้องใจแข็งเพราะถ้าเราไม่ทำแบบนี้ น้องจะไม่มีวันนี้เลย เพราะว่าเชื่อว่าน้องทำได้ เราต้องมั่นใจในตัวเขา ทุกคนที่เข้ามามีความตั้งใจ ซึ่งแต่ละคนอาจจะไม่เท่ากัน แต่เชื่อว่า ถ้าทุกคนจับมือกันงานก็จะก้าวหน้าและสำเร็จได้ด้วยดี”

หนุนเสริมเพื่อสานต่อการพัฒนาชุมชน

ก้านนน้อย-มนัส บุญพุง ผู้นำชุมชนซึ่งมีประสบการณ์การทำงานร่วมกับ ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงครามมาก่อน จึงคุ้นเคยกับกระบวนการ เรียนรู้ และเห็นดีเห็นงามกับการทำโครงการ Active Citizen เพราะคิดว่า ตอบโจทย์ของ ท้องถิ่นที่ต้องการดึงเยาวชนเข้ามาทำงานเพื่อชุมชน โดยคาดหวังว่าโครงการนี้จะมาช่วย เสริมเรื่องการดูแลเด็กในชุมชน โดยเฉพาะการเปิดโอกาสให้เยาวชนกลุ่มหนึ่งได้ ศึกษาว่า มีอาชีพอะไรบ้างในพื้นที่ ซึ่งจะเป็นการเปิดมุมมองใหม่เรื่องอาชีพในอนาคต ให้กับเยาวชน เนื่องจากในอดีตที่ผ่านมาผู้ปกครองส่วนใหญ่ในพื้นที่มีทัศนคติต่ออาชีพ เกษตรกรรมว่า เป็นอาชีพที่ไม่สามารถเลี้ยงครอบครัวได้ จึงพยายามผลักดันให้ ลูกหลานเรียนหนังสือ เพื่อที่เรียนจบแล้วจะได้ทำงานประเภทอื่น ซึ่งกลายเป็น การไหลออกของแรงงานท้องถิ่น จึงเป็นความกังวลของบรรดาผู้นำที่เห็นว่าจะไม่มี คนรุ่นใหม่เข้ามาสานต่อการพัฒนาชุมชนในอนาคต

“ปัญหาจริง ๆ ในชุมชนของเราคือ ครอบครัวเด็กส่วนใหญ่มีฐานะปานกลางถึงฐานะดี จึงส่งลูกเรียนข้างนอก บางคนเรียนจบพ่อแม่ซื้อบ้านให้อยู่ที่กรุงเทพฯ เลย คนเลยไหลออก จากชุมชนไปหมด กังวลว่าในอนาคตจะไม่มีเด็กอยู่ในพื้นที่ เพราะชุมชนของเราเป็นชุมชน เกษตร แต่สมัยก่อนผลผลิตราคาตกต่ำ ครอบครัวจึงผลักดันให้ลูกเรียน แต่ปัจจุบันอาชีพ เกษตรเริ่มอยู่ได้ บางสวนตัดส้มคราวหนึ่งก็อยู่ได้ อย่างส้มโอปีหนึ่งตัด 3 ครั้ง ๆ หนึ่งก็ ประมาณ 1 ล้านบาท แต่ผู้ปกครองยังยึดติดค่านิยมเดิม ๆ ว่า อาชีพเกษตรกรอยู่ไม่ได้ รายได้ไม่ดี คนเลยทิ้งถิ่นกันไปหมด”

ในฐานะผู้นำชุมชน ก้านนน้อยจึงมีบทบาทสนับสนุนการทำงานโครงการ ตามการ ร้องขอของทีมงาน ชี้นำแหล่งข้อมูล ปลอ่ยให้ทีมงานได้มีโอกาสเรียนรู้จากปัญหาที่พบเจอ ในกระบวนการทำงานซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ดีที่สุด

แม่แจ่ม-สุนทรีญา บุญมาก แม่ของอ้อมผู้จุดประกายให้ลูกสาวได้เข้ามาทำโครงการเล่าว่า เป้าหมายของการให้ลูกมาทำโครงการ เพราะต้องการให้ลูกได้เรียนรู้เรื่องการเกษตรบ้าง ที่ผ่านมาก็พยายามชวนอ้อมไปร่วมกิจกรรมของโครงการวิจัยชาวบ้าน เพื่อให้ลูกได้เรียนรู้เรื่องราวของท้องถิ่น ซึ่งหลังผ่านการทำงานในโครงการแล้วก็สัมผัสได้ถึงเปลี่ยนแปลงของลูกสาว

“น้องเรียน ม. 6 แล้ว แต่เขาอยากทำ แม่ก็ให้เขาทำให้เต็มที่ ตอนแรกเขาไม่รู้อะไรเป็นอะไร ทำไม่เป็น เพราะเรียนอย่างเดียว แม่ทำสวนให้มารดน้ำ 2 โพง 3 โพง ก็ไม่เอาแล้วเหนื่อย ไม่เคยคิดจะมาช่วยเลย แต่ตอนนี้อ้อมเขามาช่วย อยากเข้าสวนตลอด” แม่แจ่มเล่าถึงความเปลี่ยนแปลงของอ้อมอย่างชื่นใจ

การทำงานสร้างผลกระทบทางใจแก่ทีมงานทุกคนที่พูดเป็นเสียงเดียวกันว่า ถ้าไม่มีโครงการนี้คงไม่รู้เรื่องสัมผัสกับขนาดนี้ เพราะคงไม่สนใจบ้านตนเอง ไม่สนใจว่าตำบลตนเองมีอะไรดี ไม่สนใจว่าทำไมสัมผัสกับมาก แต่ที่ตำบลบางสะแกเท่านั้น สำนึกถึงถิ่นกำเนิดถูกปลูกให้ลูกโซนหยั่งรากอย่างเข้มแข็งลงในหัวใจของทีมงาน เช่นเดียวกับผลกระทบจากการทำงานของทีมงานที่ได้สร้างร่องรอยความดีใจให้แก่ชาวสวนในพื้นที่ ที่ต่างรู้สึกชื่นชมยินดีที่คนรุ่นใหม่สนใจการเกษตรที่เลี้ยงปากเลี้ยงท้องคนในชุมชน และเกิดความภาคภูมิใจในอาชีพชาวสวนสัมผัสกับของตน จนคาดหวังได้ว่าอนาคตของสัมผัสกับคงไม่เลือนหายไปจากบางสะแกอย่างแน่นอน

โครงการ สับแกวต้อง STRONG

พี่เลี้ยงโครงการ

รัตนภรณ์ บุรณิติ

เจ้าหน้าที่ อบต.บางสะแก

ทีมทำงาน

เยาวชนตำบลบางสะแก อำเภอบางคนที

จังหวัดสมุทรสงคราม

นพพล กอสนาม

มัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนถาวรานุกูล

ปภาวดี บุญมาก

มัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนถาวรานุกูล

บุษยากร รุ่งอุทัย

มัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนถาวรานุกูล

ศุดาวรัตน์ ศรีสุวรรณ

มัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนอัมพวันวิทยาลัย

อาทิตย์ ตาลประเสริฐ

มัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนวัดแก้วเจริญ